

CES

CENTRUM EKONOMICKÝCH STUDIÍ VŠEM

08

ISSN 1801-1578

vydání 08 / ročník 2005 / 21.10.2005

Bulletin CES VŠEM

V TOMTO VYDÁNÍ

Ekonomická výkonnost země (alternativní pohled)

Příspěvek se snaží objasnit důvody, proč tradiční pohled na ekonomickou výkonnost není v současné době dostačující a jaké alternativní možnosti jsou k dispozici.

V. Žďárek (strana 1)

HDP zrychluje – reálný důchod zpomaluje (negativní šok zvýšených cen ropy)

Výkonnost české ekonomiky měřená vývojem reálného HDP se v posledním období zrychluje. Pokud se však zaměříme na alternativní pohled pomocí vývoje RHDD, projevuje se silný vliv zhoršování směnných relací na zpomalování jeho dynamiky.

R. Vintrová, V. Žďárek (strana 3)

Náklady a důsledky korupce (ekonomické a neekonomické)

Korupce je vážným problémem nových členských zemí EU. Přináší s sebou řadu negativních důsledků jak pro ekonomiku jako celek, tak na firemní investice. Základní kauzalita – úroveň korupce → nejistota a dodatečné náklady investic → neefektivita a nižší tempo růstu HDP – platí v drtivé většině případů.

P. Vymětal (strana 5)

Ekonomická výkonnost země alternativní pohled

1. Úvod¹

Hodnocení ekonomické výkonnosti je jednou ze základních charakteristik, kterou sledují jak investoři při rozhodování o vstupu do dané země, tak všeobecně ekonomové při posuzování úspěšnosti (neúspěšnosti) hospodářské politiky vlády. Která charakteristika však dokáže poskytnout takový obraz, jenž bude prost zbytečného zkreslení a bude jednoduše interpretovatelný a zároveň co nejjednodušší? Doposud řešení plnicí všechny požadavky neexistuje. Pokud však slevíme ze svých požadavků, tak se za hlavní ukazatel výkonnosti stále považuje ukazatel vývoje reálného hrubého domácího produktu (HDP). Reálný růst HDP je však spojen s řadou problémů, např. s volbou stálých cen, jejich aktualizací, s kvalitativními zlepšeními sledovaných statků, ale též s rychlostí (dostupností) údajů pro jednotlivé subjekty, jejich přesností vzhledem k realitě, atd. V příspěvku se zaměřím na problém, zda je tento tradiční ukazatel výkonnosti ekonomiky schopen poskytovat relevantní informace a pokud nikoliv, čím by jej bylo možné nahradit (ve smyslu předchozí úvahy). Zarážející je totiž neznalost vypovídací schopnosti ukazatele HDP v praxi.

2. Proč tradiční přístup není dostačující?

Měření výkonnosti ekonomiky prostřednictvím ukazatele hrubého domácího produktu nemůže v současném ekonomickém (globalizujícím se) prostředí plnit správně svou úlohu především z následujících příčin:²

- národní ekonomiky ve smyslu původních velmi často autarktických ekonomických celků přestávají být odrazem reality již od poloviny minulého století,³
- nárůst mezinárodních investic vede k zvyšujícímu se podílu podniků pod zahraniční kontrolou v národní ekonomice (ale i domácích investic v zahraničí) a následně vyvolává změny v saldech platební bilance,
- dochází k rozvoji mezinárodního obchodu a mění se cenové relace (TT – terms of trade),
- vyjadřuje produkční schopnost dané ekonomiky a ne její reálné spotřební možnosti.

Je proto pochopitelné, že mezinárodní organizace se snaží o rozšíření okruhu sledovaných ukazatelů, mezi nimiž se nacházejí stále častěji i ukazatele v národní podobě (tak postupuje např. několik let Světová banka), které poskytují objektivnější obrázek v různých mezinárodních srovnáních.

3. Metodologie

Hrubý domácí produkt je možné vyčíslit třemi základními způsoby, přičemž každý z nich má své přednosti i nedostatky:⁴

- metoda výdajová (spotřební),
- důchodová metoda a
- výrobní metoda.

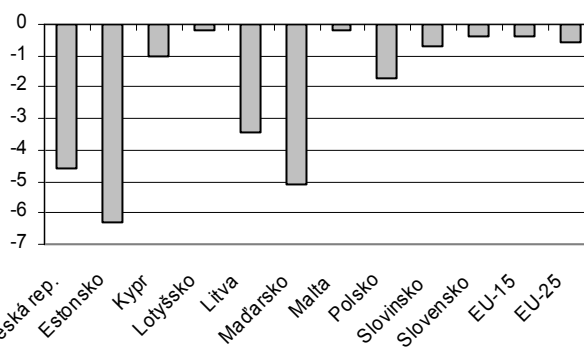
V praxi se postupuje všemi uvedenými způsoby jak pro nutnost kontroly, tak vzhledem k dostupnosti statistických informací. Konkrétní popis jednotlivých metod je záležitostí spíše statistiků, a proto se spokojíme s konstatováním, že metoda ad a) agreguje celkové výdaje na konečnou spotřebu a investice za jednotlivé

institucionální sektory v ekonomice a připočítává čistý vývoz.⁵ Metoda důchodová je založena na agregaci odměn výrobních faktorů a jejich úpravě o daně a dotace. Třetí metoda určuje HDP jako souhrn hrubé přidané hodnoty jednotlivých odvětví národního hospodářství, která je dále upravena o FISIM, daně a dotace, aby byla zajištěna cenová srovnatelnost.⁶

Jednotlivé metody konstruují ukazatel HDP jako hrubý domácí produkt s důrazem na „hrubý“, neboť konstrukce čistého domácího produktu je spojena s řadou problémů, pokud jde o odhad spotřeby fixního kapitálu.⁷

Hrubý národní produkt (důchod) HNP (HND)⁸ se vypočítává z HDP odečtením salda (jednoho ze sald platební bilance, resp. běžného účtu), a to salda primárních důchodů výrobních činitelů (přesná definice viz ESA 1995). Řada zemí vykazuje velmi odlišný výkon ekonomiky, pokud jej sledujeme pomocí HDP nebo alternativních ukazatelů HNP (HND). Pro ilustraci velikosti (a významu) rozdílu mezi oběma ukazateli můžeme použít graf 1 z údajů národních účtů za rok 2003 pro nové členské země EU (EU-10), z něhož vyplývá, že všechny země ztrácejí (v rámci prvotního přerozdělení), některé i velmi významný podíl vytvořeného produktu.⁹

Graf 1: Rozdíl mezi HDP a HND (rok 2003, v % HDP, běžné ceny)

Pramen: EUROSTAT, Statistics in focus, 2003, č. 8, s. 6, vlastní výpočty.

Naproti tomu ukazatel **reálného hrubého domácího důchodu (RHDD)** doposud většina analytických pracovišť ponechává nepovšimnut, přestože jde o relevantní ukazatel. Na jisté aspekty v této souvislosti ukázaly některé studie, které uvedeny ukazatel aplikovaly na ČR. Rovněž v rámci údajů publikovaných ČSÚ je možné nalézt údaje o RHDD pro Českou republiku. Ostatní státy se však této problematice nevěnují, což představuje v případě otevřených tranzitivních ekonomik závažný problém.

⁵ Domácnosti, neziskové instituce sloužící domácnostem, finanční podniky, nefinanční podniky a vláda.

⁶ FISIM je v zásadě odečítán od hrubé přidané hodnoty *an bloc* (pouze Rakousko již používá nové metody), podle nových pravidel bude alokovan mezi jednotlivá odvětví v zemích EU-25 během roku 2005, což se následně odrazí v řadě dalších ukazatelů jednotlivých institucionálních sektorů. V případě domácností povede ke snížení míry úspor. Kupříkladu Německo provedlo tuto revizi včetně přechodu na řetězení od jara letošního roku, přičemž průměrné tempo růstu HDP v období 1991-2004 se změnilo z 1,3 na 1,5 % ročně.

⁷ Existují různé metody a postupy, jejichž význam spočívá zejména v modelování ekonomického růstu dané ekonomiky.

⁸ Nejnověji je HND v rámci EU používán pro výpočet nároků na financování.

⁹ V případě zemí OECD je situace obdobná, existuje skupina zemí (neuvažujeme Lucembursko), které zaujímá zcela specifické postavení. Jsou to země s výrazným přílivem kapitálu v podobě přímých zahraničních investic v posledních letech (ČR, Maďarsko, Irsko). Naproti tomu kladné saldo důchodů zaznamenávají země velmi vyspělé (Švýcarsko, Velká Británie, Japonsko, USA).

¹ Rozšířená verze příspěvku byla prezentována na konferenci EkF VŠB TU v Ostravě v září 2005.

² Jiným problémem je dostupnost potřebných statistických údajů.

³ Samozřejmě až na ekonomiky typu Severní Koreje a Kuby, které přes veškeré snahy států, zejména v případě druhé jmenované, jsou zapojeny do mezinárodních obchodních vztahů.

⁴ V praxi se používá metoda výdajová a metoda výrobní, poslední (důchodová metoda) je spíše doplňková. I přes moderní postupy statistického zjišťování není možné uvedený agregát vypočítat a musí přijít na řadu odhady (podle metody v rozmezí okolo 10 % objemu).

Alternativně je možné vypočítat ukazatel **reálného hrubého národního důchodu** (RHND) z údajů o RHDD po zohlednění salda prvotních důchodů výrobních činitelů. Rovněž můžeme konstruovat ukazatel **reálného hrubého disponibilního důchodu** (RHDI), který získáme odečtením salda příjmů a výdajů v procesu druhotného rozdělování (saldo bilance běžných převodů v platební bilanci) od RHND. RHDI je užít na konečnou spotřebu a tvorbu úspor. Rozdíly mezi oběma ukazateli jsou však ve většině zemí světa minimální.^{10, 11}

Volba stálých cen, které vylučují cenové změny a dovolují usuzovat na reálný růst, je složitým problémem. Dosavadní praxe spočívající ve volbě jednoho období (roku) jako referenčního, k němuž se vztahují následující období, již neodpovídá moderní ekonomice. Cenové báze podléhají výrazným změnám v řadě moderních odvětví (výpočetní technika apod.), a to nejen v transformujících se ekonomikách. To ale vede ve svém důsledku ke zkreslování skutečných údajů. Proto dochází zpravidla v pětiletém intervalu ke změnám referenčních hodnot, což se projevuje v nutnosti revidovat předcházející údaje pro zajištění srovnatelnosti v delším časovém období. Moderní přístupy jsou založené na řetězení cenových indexů, jež však mají řadu nevýhod.

V případě ukazatelů reálného důchodu je situace o poznání složitější, protože neexistuje vhodný cenový deflátor prvotních výnosů. Postupuje se tedy (doporučení viz ESA 1995) podle aproximativního cenového indexu – deflátoru hrubé domácí konečné výdaje.

Jak vypočteme RHDD?

Výpočet reálného důchodu je možné provést několika způsoby. Základní postup spočívá v přičtení obchodního zisku/ztráty (T) k HDP. Metodologie národního účetnictví poskytuje pouze hrubý návod (viz ESA 1995). Schematicky můžeme psát:

$$RHDD = HDP \pm T, \quad (1)$$

$$T = (X - M) \cdot \bar{P} - \left(\frac{X}{P_X} - \frac{M}{P_M} \right), \quad (2)$$

kde \bar{P} je průměr cen exportu a importu v daném roce, $(X - M)$ je saldo výkonové bilance v daném roce, $(X/P_X - M/P_M)$ je saldo výkonové bilance v daném roce v cenách předchozího roku, T – je vliv směnných relací.

Jde tedy o rozdíl salda výkonové bilance násobené cenovým indexem a téhož salda deflovaného (per partes) příslušnými cenovými indexy. Zásadní otázkou je volba cenového indexu.

Přičteme-li takto spočtený vliv směnných relací k HDP, získáme reálný hrubý domácí důchod. Smyslem propočtu podle (2) je vyjádřit, jaký vliv má změna směnných relací z zahraničním obchodě na reálný důchod.¹²

4. Vývoj ekonomik podle RHDD

Nyní vypočteme pro nové členské země údaje o RHDD a pokusíme se ukázat, zda a jakým způsobem se změnil pohled na dosavadní růstovou výkonnost měřenou tradičním způsobem, tj. pomocí ukazatele HDP, resp. HND. Přitom budeme vycházet z údajů EUROSTATu, který by měl zajistit jejich srovnatelnost. I přesto je tato úloha velmi složitá, protože řada zemí EU-10 stále pracuje v rámci národních statistik s různě strukturovanými (a podrobnými) ukazateli a má tedy v tomto ohledu stále ještě co dohánět.¹³

¹⁰ Existence významného rozdílu by nastala v případě zapojení země do některé z vyšší formy mezinárodní ekonomické integrace, kdy dochází k významným transferovým platbám mezi seskupením a z (a do) dané země.

¹¹ V případě většiny zemí světa nejsme schopni tyto ukazatele reálného důchodu konstruovat z důvodu chybějících údajů (nepřesné, nesledují se apod.). Pro případná mezinárodní srovnání by se navíc objevil problém vzájemné srovnatelnosti údajů v případě bilance výnosů platební bilance (reinvestované zisky).

¹² Alternativní propočty postupuje pomocí jednoduchého vzorce (podle autora tzv. švýcarské metody). Švýcarsko vykazuje významný vliv směnných relací již v delším období, a proto je tradiční ukazatel HDP systematicky podhodnocován.

¹³ Bohužel v řadě případů se stává, že i zde jsou uveřejněny údaje o jednotlivých zemích, které se však mohou navzájem lišit podle toho, z jaké části databáze čerpáme.

Tabulka 1 ukazuje vývoj podle tradičního ukazatele (HDP). Vysoká tempa si po celé sledované období udržovaly pobaltské státy, následované Polskem, Slovenskem, Maďarskem, Slovinskem, Kypr a ČR. V dílčích periodách se pořadí zemí zásadně nemění, ČR zůstává stále na posledním, resp. předposledním místě.

Tabulka 1: Tempa růstu HDP (v %, st. c. r. 1995)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Průměr v období		
	1996-2004	1996-2000	2001-2004									
EU-25	1,8	2,7	3,0	2,9	3,7	1,8	1,1	1,1	2,3	2,3	2,8	1,6
EU-15	1,7	2,6	3,0	2,9	3,7	1,8	1,1	0,9	2,2	2,2	2,8	1,5
ČR	4,2	-0,7	-1,2	1,2	3,9	2,6	1,5	3,2	4,4	2,1	1,5	2,9
Estonsko	4,4	11,1	4,4	0,3	7,9	6,5	7,2	6,7	7,8	6,2	5,6	7,1
Kypr	1,8	2,3	5,0	4,8	5,1	4,1	2,1	2,0	3,8	3,4	3,8	3,0
Litva	4,7	7,0	7,3	-1,7	3,9	6,4	6,8	9,7	6,7	5,6	4,2	7,4
Lotyšsko	3,8	8,3	4,7	3,3	6,9	8,0	6,5	7,5	8,5	6,4	5,4	7,6
Maďarsko	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	3,9	3,5	2,9	4,2	3,8	4,0	3,6
Malta ¹	6,4	-0,4	1,0	-1,9	1,0	1,2	..	-0,1
Polsko	6,0	6,8	4,8	4,1	4,0	1,0	1,4	3,9	5,3	4,1	5,1	2,9
Slovensko	6,2	4,6	4,2	1,5	2,0	3,8	4,6	4,5	5,5	4,1	3,7	4,6
Slovinsko	3,6	4,8	3,6	5,6	3,9	2,7	3,3	2,5	4,6	3,8	4,3	3,3

¹ V případě Malty celkový průměr 1999-2004.

Pramen: EUROSTAT, Structural Indicators, vlastní výpočty z absolutních údajů v národních měnách.

Tabulka 2: Vývoj reálného hrubého domácího důchodu (v %)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	0,1	0,0	0,3	-0,1	-1,0	0,1	0,4	0,3	-0,1
EU-15	1,9	2,7	3,3	2,9	2,7	1,9	1,6	1,6	2,3
EU-15	0,1	-0,1	0,3	-0,1	-1,0	0,0	0,4	0,3	-0,1
EU-15	1,8	2,6	3,3	2,8	2,7	1,8	1,5	1,2	2,1
ČR	1,1	-0,4	3,5	-0,3	-2,1	1,8	2,5	0,1	0,2
ČR	5,3	-1,1	2,4	0,9	1,8	4,4	4,0	3,3	4,6
Estonsko	-5,0	-0,3	1,0	-0,1	1,2	1,5	-1,8	3,0	-1,0
Estonsko	-0,6	10,8	5,5	0,2	9,1	8,0	5,5	9,7	6,9
Kypr	-0,7	-0,3	1,2	0,1	-0,6	1,1	-0,3	-0,1	-0,4
Kypr	1,2	2,0	6,2	4,9	4,4	5,1	1,8	1,9	3,4
Litva	2,5	2,3	-0,4	2,4	1,4	0,2	-0,2	1,5	3,9
Litva	7,2	9,3	6,9	0,7	5,3	6,6	6,6	11,2	10,6
Lotyšsko	-3,3	-4,3	1,9	2,3	-2,0	0,2	-1,2	-0,5	-2,4
Lotyšsko	0,5	4,0	6,6	5,6	4,9	8,2	5,2	6,9	6,2
Maďarsko	-0,5	1,1	0,2	-0,9	-2,7	0,3	0,8	-0,2	-0,3
Maďarsko	0,8	5,6	5,1	3,3	2,5	4,2	4,3	2,7	4,0
Malta	-2,2	-1,3	0,7	2,6	-1,1
Malta	4,2	-1,8	1,7	0,7	-0,1
Polsko	-1,0	-1,7	-0,6	-1,1	-2,5	-0,1	-0,4	-0,7	-0,4
Polsko	5,1	5,1	4,2	3,0	1,5	0,9	0,9	3,2	4,9
Slovensko	-3,0	-0,4	1,3	-2,0	-0,2	-3,2	0,7	0,0	-0,2
Slovensko	3,2	4,2	5,6	-0,5	1,9	0,6	5,3	4,5	5,3
Slovinsko	0,4	0,3	0,8	0,2	-2,5	1,0	1,3	0,4	-0,7
Slovinsko	4,1	5,1	4,3	5,7	1,4	3,7	4,6	2,9	3,9

Průměr v období							
	1996-2004	1996-2000	2001-2004		1996-2004	1996-2000	2001-2004
EU-25	2,3	2,7	1,8	Lotyšsko	5,3	4,3	6,6
EU-15	2,2	2,6	1,7	Maďarsko	3,6	3,5	3,8
ČR	2,8	1,8	4,1	Malta ¹	0,9	..	0,1
Estonsko	6,0	4,9	7,5	Polsko	3,2	3,8	2,5
Kypr	3,4	3,7	3,1	Slovensko	3,3	2,8	3,9
Litva	7,1	5,9	8,7	Slovinsko	4,0	4,1	3,8

Poznámka: ¹ V případě Malty celkový průměr 1999-2004.

Pramen: EUROSTAT, Structural indicators (24. 8. 2005), vlastní výpočty z absolutních údajů v národních měnách.

Získání srovnatelných údajů pro konstrukci HND za delší časové období je značně obtížné (EUROSTAT je běžně nepublikuje, poprvé tak učinil v roce 2005 a v běžných cenách), protože existují významné metodologické rozdíly ve vykazování transakcí na běžném účtu – bilance výnosů – v platební bilanci. Je možné v delší časové periodě provádět pouze dílčí analýzy jednotlivých zemí.

Tabulka 2 shrnuje výsledky propočtu reálného hrubého domácího důchodu (RHDD) pro nové členy EU. V prvním řádku je pro každou zemi uveden vliv směnných relací (TT) v daném roce, poté je uvedena hodnota samotného RHDD.

Tabulka 3: Pořadí zemí podle temp růstu v letech 2001-2004

	Pořadí podle		Diference (v p.b.)
	HDP	RHDD	
ČR	4	1	-1,1
Maďarsko	2	4	-0,2
Polsko	5	5	0,4
Slovensko	1	2	0,7
Slovinsko	3	3	-0,5

Poznámka: Diference je rozdílem průměrného tempa růstu HDP a RHDD ve sledovaném období.

Pramen: údaje z tabulky 1 a 2.

Prosté porovnání uvedených hodnot z tabulek 1 a 2 mění pohled na vývoj ekonomik ve sledovaném období. Zatímco pobaltské země v celém období nejsou výrazněji ovlivněny použitým ukazatelem (přes poměrně velké vlivy směnných relací v jednotlivých letech) a vzhledem ke specifickým charakteristikám těchto ekonomik, v případě Polska se jeho pozice ze čtvrté-

ho místa (HDP) mění na osmé, Slovenska z pátého na sedmé, ČR naopak se posune z devátého na šesté, Slovinsko ze sedmého na čtvrté (Maďarsko si polepší o jednu pozici z šestého místa na páté).

Při pohledu na údaje za poslední období (shrnuté v tabulce 3) a při pominutí států z Pobaltí (a shodně tak v případě Kypru a Malty) se dostává ČR na první místo v pořadí mezi ekonomikami a je tedy ve sledovaném období nejrychleji rostoucí ekonomikou, přičemž tempo růstu podle HDP je podhodnoceno o – 1,1 p.b., v případě Slovinska o –0,5 p.b., naopak Slovensko vykazuje růst HDP o 0,7 p.b. vyšší než podle RHDD.

5. Závěr

S tím, jak se ekonomická realita stává stále složitější, musí odpovídajícím způsobem na tyto jevy reagovat i informační zabezpečení analytických a především rozhodovacích procesů nositelů hospodářské politiky. Bez toho se vystavuje nebezpečí podcenění skutečných jevů a následného nevhodného (stabilizačního, korekčního) opatření, resp. selhání. Ukazatele odvozené z hrubého domácího produktu (HND a RHDD) poskytují přesnější a kvalitnější informace oproti prvně jmenovanému (HDP).

Analýza vývoje v nových členských zemích EU v období 1996-2004 ukázala, že existují výrazné rozdíly výkonnosti podle použitého ukazatele. Existují ekonomiky, jejichž výkon je v celém období i v jednotlivých periodách velmi vyrovnaný (Maďarsko, Slovinsko), naopak jiné vykazují citlivost na vývoj světových cen (směnných relací) – státy Pobaltí a ČR, kde je však situace ovlivněna i existencí druhé recese v druhé polovině devadesátých let. Je proto důležité při hodnocení vývoje dané ekonomiky zohlednit i možné alternativní pohledy na její výkonnost a nespokojit se s jedním ukazatelem.

HDP zrychluje – reálný důchod zpomaluje negativní šok zvýšených cen ropy

Překvapivé zrychlení tempa růstu hrubého domácího produktu v 1. pololetí letošního roku na zhruba 5 % (ve stálých cenách) vyvolalo euforii analytiků, zdůrazňujících dosažení nejvyšší dynamiky od roku 1996. Pozornosti ušlo, že z hlediska reálného důchodu, který zahrnuje vliv směnných relací a podmiňuje růst spotřeby a investic, patřil letošní rok naopak k těm méně příznivým. Výrazně horší výsledek byl zaznamenán v posledním období jen v roce 2000, mírně nižší tempo růstu bylo i v roce 2003 (viz tabulka 1). Celý procentní bod HDP byl totiž ztracen zhoršením směnných relací při obchodování se světem. Dlouhodobá opačná tendence byla tímto mimořádným výkyvem narušena. Na rozdíl od ukazatele hrubého domácího reálného důchodu ukazatel hrubého domácího produktu ve stálých cenách zhoršení směnných relací neodráží, neboť je konstruován podle principu „Co by bylo, kdyby se neměnily ani domácí, ani zahraniční ceny.“

Tabulka 1: Tempa růstu reálného hrubého domácího důchodu (RHDD) a HDP v ČR (v %)

	RHDD	HDP	Rozdíl v p.b.
2000	2,1	3,9	-1,8
2001	4,3	2,6	1,7
2002	3,7	1,5	2,2
2003	3,3	3,2	0,1
2004	4,6	4,4	0,2
Roční průměr 1996-2000	2,1	1,5	0,6
Roční průměr 1996-2004	2,9	2,1	0,8
Roční průměr 2001-2004	4,0	2,9	1,1
2005 1. pololetí	3,7	4,9	-1,2

Pramen: ČSÚ – Národní účty 2005 a autorské výpočty.

1. Negativní šok zvýšených cen ropy

Výrazné zpomalení tempa růstu reálného hrubého domácího důchodu (RHDD) ze 4,8 % v 1. pololetí 2004 na 3,7 % v 1. pololetí 2005 bylo způsobeno prudkým zvýšením cen surovin, zejména ropy na světových trzích. Při zpevnění kurzu koruny došlo za těchto podmínek k většímu snížení vývozních cen (index 97,7%) než cen dovozních (index 99,3 %), což vedlo k poklesu indexu směnných relací na 98,3 % (podle deflátorů vývozu a dovozu v národních účtech). Další zvyšování cen ropy ve 2. pololetí 2005 tuto tendenci ještě zesílí (index světových cen ropy v srpnu byl již 52 % nad úrovní stejného období předchozího roku).

Tabulka 2: Vliv směnných relací a přírůstek HDP

	Vliv směnných relací		Změna HDP v % (ze stálých cen)
	v mld. Kč	v % HDP	
1996	24,0	1,6	4,2
1997	3,7	0,2	-0,7
1998	62,1	3,5	-1,1
1999	-6,0	-0,3	1,2
2000	-36,8	-1,8	3,9
2001	36,8	1,7	2,6
2002	50,7	2,2	1,5
2003	2,2	0,1	3,2
2004	3,1	0,1	4,4
1. pololetí 2005	-14,1	-1,0	4,9

Poznámka: Pramen: ČSÚ – Národní účty 2005 a autorské výpočty.

Ztráta ze zhoršení směnných relací činila v 1. pololetí 2005 celkem 14,1 mld. Kč, tj. 1 % z HDP v běžných cenách. V poněkud mírnější podobě se tak opakuje situace roku 2000, kdy celoroční ztráta ze

změny směnných relací dosáhla rekordních 1,7 % HDP. V některých minulých letech měly změny směnných relací větší dopad na ekonomiku než činil celý přírůstek HDP (viz tabulka 2). Tak velké výkyvy by neměly být v praktické hospodářské politice, která úzkostlivě sleduje každou desetinu procenta změny HDP, pehlíženy.

Nerespektování důsledků změn směnných relací a s nimi spojené odchylky vývoje RHDD od HDP má v hospodářském životě různou podobu. Zaměstnanci dále požadují růst mezd, odvozený od růstu produktivity práce (kalkulované ve stálých domácích cenách), i když jejich podniky tomu odpovídající příjmy nerealizovaly. Podobně různé nátlakové skupiny požadují zrychlení výdajů veřejných rozpočtů, i když dynamika růstu příjmů tomu neodpovídá.

2. Reálný důchod v ČR roste stále nejrychleji ze středoevropské pětky

Česká ekonomika patří k nejdynamičtějším v rámci EU-25 i středoevropských nových členských zemí od počátku současné dekády. Není to rok 2005, který znamená obrát. Po překonání recese z druhé poloviny 90. let růstová dynamika reálného hrubého domácího důchodu v propočtu na obyvatele přesahuje tempa všech okolních zemí a nachází se vysoko nad průměrem evropské pětadvacítky (viz tabulka 3). Komplexní ukazatel RHDD lépe zachycuje zdroje, které má země skutečně k dispozici pro spotřebu i svůj další rozvoj. Stále tradované hodnocení české ekonomiky jako pomalu rostoucí bylo a je založeno na neúplných informacích. Nebere v úvahu dlouhodobé zlepšování směnných relací, které je výrazným rysem české ekonomiky, odrážejícím kvalitativní změny ve výrobě i uplatnění výrobků na světovém trhu.

Tabulka 3: Tempa růstu reálného hrubého domácího důchodu a HDP ve středoevropských zemích v propočtu na obyvatele (roční průměr 2001-2004, v %)

	RHDD na obyvatele	HDP na obyvatele	Rozdíl v p.b.
Česká republika	4,2	3,1	1,1
Maďarsko	4,1	3,9	0,2
Slovensko	4,0	4,7	-0,7
Slovinsko	3,7	3,2	0,5
Polsko	2,6	2,9	-0,3
EU-25	1,4	1,3	0,1

Pramen: European Commission (2005), EUROSTAT, National Account, cit. 15. 9. 2005, propočty CES VŠEM.

V jednotlivých zemích středoevropské pětky je rozdíl mezi tempy růstu HDP a RHDD diferencovaný a odchylky mají i různý směr. Země s vyšší ekonomickou úrovní, jako je Slovinsko a Česká republika (částečně i Maďarsko), mají rychlejší růst RHDD než HDP, zatímco země s nižší úrovní, jako je Slovensko a Polsko, naopak. V české ekonomice je kladný rozdíl ve prospěch RHDD v letech 2001-2004 největší, v ročním průměru činí 1,1 p.b., zatímco na Slovensku je naopak největší rozdíl záporný ve výši -0,7 p.b.

Diference v tempech růstu RHDD a HDP se promítá i do rychlosti přibližování ekonomické úrovně k průměru zemí Evropské unie. Reálnou konvergenci měříme podle úrovně HDP na obyvatele v paritě kupní síly, aby byly vyloučeny rozdíly v cenových úrovních jednotlivých zemí. Srovnává se tak objem reálného HDP v mezinárodním ocenění. V EU se k tomu používají tzv. standardy kupní síly (PPS – Purchasing Power Standards), vyjadřující průměrnou cenovou úroveň všech složek HDP za země pětadvacítky (dříve patnáctky).

V ČR reálná konvergence probíhá rychleji než by odpovídalo předstihu vykazovaných temp růstu HDP před EU-25. V období 2001-2004 činil předstih temp růstu HDP na obyvatele v ČR před EU-25 v ročním průměru 1,8 p.b. (3,1 % k 1,3 %), což by zvýšilo poměr ekonomické úrovně ve stálých paritách z 64,4 % v roce 2000 na 69,2 % v roce 2004. Poměr v běžných paritách se však zlepšil více – na 70,1 %. Kladný rozdíl 0,9 p.b. za 4 roky, tj. 0,2 p.b. ročně, lze přičíst především zlepšení směnných relací.

Na Slovensku dochází k opačnému jevu. Vykázaný předstih růstu HDP na obyvatele před EU-25 zde v letech 2001-2004 činil v ročním průměru 3,4 p.b. (4,7 % k 1,3 %). Podle toho by se relace ekonomické úrovně k EU-25 měla zvýšit z 47,6 % v roce 2000 na 54,3 % v roce 2004. Ve skutečnosti se však v běžných paritách zvýšila pouze na 52,1 %. Záporný rozdíl 2,2 p.b. za 4 roky, tj. cca 0,6 p.b. ročně je ztrátou, vyplývající ze zhoršení směnných relací a dalších vlivů (nezachycených strukturálních změn). K dosažení uvedené relace ekonomické úrovně k EU v roce 2004 by mělo stačit průměrné roční tempo v letech 2001-2004 ve výši 3,6 %, tedy o 1,1 p.b. nižší než vykázané. Tempa růstu HDP ve stálých cenách jsou tedy o tento rozdíl „nafouknuta“, neboť ve vykázané výši nenacházejí odraz v reálné konvergenci. Podobný úkaz lze nalézt i v republikách Pobaltí. Po přechodu na metodu řetězení při přepočtu do stálých cen, doporučenou EUROSTATem, lze očekávat zmírnění uváděných nesrovnalostí. (ČSÚ tuto metodu používá již od roku 2004.)

Komplexnější hodnocení ekonomického vývoje nelze soustřeďovat pouze na tempa ekonomického růstu. Je třeba brát v úvahu též míru nezaměstnanosti, míru inflace, saldo veřejných rozpočtů, resp. i saldo běžného účtu platební bilance, tj. celý známý čtyřúhelník či pětiúhelník základních makroekonomických ukazatelů. Také v těchto ukazatelích je pozice České republiky v rámci středoevropské pětky silná. Je zde dlouhodobě nejnižší míra inflace a tomu odpovídající úrokové míry. Mezinárodně srovnatelná míra nezaměstnanosti patří ke středním. Je o něco vyšší než v Maďarsku a Slovinsku, avšak jen zhruba poloviční ve srovnání s Polskem nebo Slovenskem. Přitom si ČR stále udržuje (spolu se Slovinskem) nejvyšší míru zaměstnanosti. Problematictější je deficit veřejných rozpočtů, který podle maastrichtských kritérií stále přesahuje úroveň 3 %, vymezených pro vstup do eurozóny, a jeho relativní snižování je poměrně pomalé. V ukazatelích, charakterizujících makroekonomickou rovnováhu a stabilitu prostředí, si lépe než ČR vede Slovinsko, které jako jediné má kladný deficit běžného účtu platební bilance (viz tabulka 4).

Tabulka 4: Základní makroekonomické ukazatele středoevropských nových členských zemí EU

	Česká republika	Maďarsko	Polsko	Slovensko	Slovinsko
HDP/obyv. v PPS k EU-25 (2004)	70,1	61,0	46,8	52,1	78,0
Tempa růstu HDP na obyvatele ¹⁾	3,1	3,9	2,9	4,7	3,2
Tempa růstu RHDD na obyvatele ¹⁾	4,2	4,1	2,6	4,0	3,7
Míra inflace (roční průměr 2001-2004)	2,6	6,8	3,6	7,4	3,6
Míra nezaměstnanosti (2004, v %) ²⁾	8,3	5,9	18,8	18,0	6,0
Deficit veřejných rozpočtů (v % HDP) ³⁾	-7,1	-5,7	-4,2	-4,7	-2,3
Deficit běžného účtu (v % HDP) ⁴⁾	-5,8	-7,7	-2,3	-4,7	0,1

Poznámky: ¹⁾ Průměrná roční tempa růstu 2001-2004 z domácích stálých cen. ²⁾ Mezinárodně srovnatelná míra podle LFS (Labour Force Statistics). ³⁾ Roční průměr 2001-2004, podle maastrichtských kritérií (ČR podle notifikace ČSÚ z 16. 9. 2005). ⁴⁾ Roční průměr 2001-2004. Pramen: EUROSTAT, Structural Indicators (cit. 13. 9. 2005), ECFIN (2005), autorské výpočty CES VŠEM.

„Mezinárodní image“ české ekonomiky uváděným „tvrdým“ statistickým údajům neodpovídá. Česká ekonomika je líčena jako málo dynamická, pokulhávající, zatížená mnoha problémy, z nichž se zejména zveličuje dosah deficitu veřejných rozpočtů a míry zadlužení, která je přitom v rámci EU stále silně podprůměrná. V boji o prosazení nutných reforem může být vyostřená kritičnost podnětná a má v domácích diskusích své místo. Její přehánění a přenášení soudů ideologického charakteru do zkresleného obrazu české ekonomiky ve světě však zbytečně poškozují reputaci země. Státy o svou pověst tvrdě soutěží. Začerněný obraz má své následky v pronikání do světa, v náladách investorů a ve svých důsledcích škodí všem občanům této země. Jednotlivá vytržená fakta mohou být problematická a sporná. Komplexní obraz, poskytovaný celým souborem makroekonomických ukazatelů, by však měl být respektován.

Náklady a důsledky korupce (ekonomické a neekonomické)

1. Úvod¹

Korupci můžeme chápat jako veškeré **zneužití postavení pro dosažení soukromého (rodinného, osobního nebo i úzce skupinového) finančního, statusového nebo jiného zisku, služeb či protislužeb**.² Můžeme také předpokládat, že firmy, které se do korupčních transakcí zapojují, tak činí převážně z důvodu dosažení určitého zisku. Na druhou stranu korupční transakce pro firmu představují jistý druh nákladu – ať přímo finančního, daňového, časového a v neposlední řadě propracování systému utajení či interpretace získané výhody. Náklady/následky mohou být členěny na **přímé následky** nebo **nepřímé následky**, které jsou většinou zprostředkované či iniciované i jinými osobami (vedle korumpujícího i zkorumpované osoby nebo „nezúčastněná“ veřejnost), i když ne vždy je toto dělení možné udělat.

2. Ekonomické důsledky

Negativní vliv na celkové investice

Již dlouhou dobu řada studií dokazuje negativní vliv korupce na investiční aktivitu firem. Mauro na vzorku 67 zemí prokázal inverzní závislost úrovně korupce a podílu investic na HDP. Data ukázala, že zvýšení korupce o jeden bod na škále 0-10 povede k poklesu investic přibližně o 1-2,8 %. K obdobným výsledkům dospěl i Keefer a Krack, studie Brunettiho, Kisunka a Webera a studie další. Korupce tedy výrazně snižuje míru investic.

Navzdory prokázané závislosti existuje i opačná tendence. Wadean zdůrazňuje fakt, že korelace mezi korupcí a podílem investic na HDP může být silná v zemích s relativně nízkou korupcí, ale závislost ztrácí na síle v zemích se silnou korupcí. Z toho důvodu lze usuzovat, že určitý druh korupčních praktik může mít výraznější vliv na rozhodování o investicích než všeobecná úroveň korupce. Jinak řečeno, země s odhadnutelnou výší korupce budou mít vyšší podíl investic.

Tabulka 1: Průměrný podíl ročních firemních příjmů vydaných na korupci (v %)

Země	Průměr	0	pod 1	1-2	2-10	10-25	Více než 25
Bulharsko	2,1	0	42	32	12	3	2
Česká rep.	2,5	0	44	18	20	2	2
Estonsko	1,6	0	35	37	28	0	0
Maďarsko	1,7	0	61	14	16	2	0
Litva	2,8	0	49	14	24	6	0
Lotyšsko	1,4	7	54	19	16	0	2
Polsko	1,6	0	59	21	14	0	0
Rumunsko	3,2	3	28	35	23	3	1
Slovensko	2,5	0	40	21	32	2	0
Slovinsko	1,4	0	54	15	24	0	2
Průměr	X	1	47	23	21	2	1
Francie	X	83	10	4	2	1	0
Německo	X	52	20	8	17	3	0
Švédsko	X	89	8	2	1	0	0

Pramen: WBES (2000) a BEEPS (2002).

Závěry většiny studií ale ukazují převážně negativní účinek na investice z důvodu **nejistoty a zvýšeného nebezpečí nezdaru, snížení zajištění a vymahatelnosti vlastnických práv, zvýšení dodatečných nákladů** (např. zametání stop) atd. Jde o tzv. **bribe tax**, dodatečný náklad, který má pro podnik charakter daně. Tabulka 1 ukazuje, že v ČR firmy na úplatky vynaloží přibližně 2,5 % svých

příjmů a pětina firem na ně vydává 2-10 %, což je v silném nesouladu s firmami v zemích EU-15, kde pouze 3,5 % firem platilo takto vysoké úplatky. Korupce pak může investice činit nejen neproduktivními, ale dokonce může od nich odrazovat. Pokud se korupce na škále 0-10 zvýší o jeden bod, poklesne produktivita kapitálu a HDP o 4 % a příliv čistých kapitálových přílivů klesá o 0,5 % HDP. Zlepšení o 6 bodů naopak vede ke zvýšení HDP o 20 % a čistých kapitálových přílivů o 3 % HDP.

Dopad na vládní sektor a veřejné výdaje

Korupce je také zdrojem vládních selhání. Je zřejmé, že ti, kdo rozhodují o alokaci zdrojů, mají také lepší příležitost získávat nelegální příjmy z velkých investičních projektů. Pokud existuje pozitivní závislost mezi korupčními příjmy a rozsahem korupce, může to vést k četným a rozsáhlým vládním projektům. Navíc korupce může zkomplikovat řadu vládních projektů, čímž ještě víc přispívá k **nejednoznačnosti, neprůhlednosti a špatné kvantifikaci cen a nákladů**. Výsledkem všeho je pak **nárůst nákladů** těchto projektů a navíc i vysoké **riziko**, že projekt bude udělen neefektivnějšímu zájemci, dojde ke **snížení kvality** veřejných projektů a jejich **zpoždění** a v neposlední řadě také vede k relativnímu **zvýšení podílu veřejných výdajů na HDP**. Je také prokázána negativní závislost mezi úrovní korupce a výdaji na vzdělání, zdravotnictví a kvalitu infrastruktury, naopak pozitivní na armádní a vojenské výdaje.

Specifickou oblastí je korupce při nakládání s majetkem v ekonomických subjektech s majoritním či minoritním podílem státu, vydávání licencí a nejrůznějších certifikátů, povolení, osvědčení, stanovisek a posudků, při veřejných soutěžích, získávání informací, zajištění bezpečí a beztrestnosti či kompromitace podplácených. Jednou ze závažných forem je **state capture**, ovládnutí státu. Captor je firma, která vyhledává tržní renty, nízko-nákladová aktiva či jinou výhodu poskytovanou státem a překračuje legitimní formy vlivu (užívá např. preferenčního přístupu ke státním úředníkům). Problém tedy úzce souvisí s rent-seekingem. Ale nejen to: rozšířila se jeho agresivnější forma – působí se přímo na zákony a regulace, které ovlivňují samotné podmínky podnikání.

Korupce ale neovlivňuje pouze výdajovou, ale i příjmovou stranu. Vede k **poklesu vládních a daňových příjmů** absolutně i relativně k HDP. Některé ekonomické důsledky na vládní sektor shrnuje tabulka 2.

Tabulka 2: Dopad korupce na vládní výdaje (zhoršení korupce o jeden bod na škále 0-10 ovlivňuje):

Autor		Změna HDP na hlavu (v %)
Gusta – de Mello – Sharan (2000)	Podíl armádních výdajů HDP	+1,0
Tanzi – Davoodi (2000)	Podíl vládních příjmů na HDP	-0,1 až -4,5
Mauro (1999)	Podíl výdajů na vzdělání vůči HDP	-0,7 až -0,9
	Podíl výdajů na zdravotnictví k HDP	-0,6 až -1,7
Ghura (1998)	Podíl daňových příjmů na HDP	-1,0 až -2,9
Tanzi – Davoodi (1997)	Podíl veřejných výdajů na HDP	+0,5
	Snížení kvality komunikací	-2,2 až -3,9

Pramen: GCR 2001, s. 256.

Neefektivita a narušení funkce trhu

Již bylo řečeno, že korupce zvyšuje náklady, zejména z důvodů **zpoždění, nejistoty a investice do neproduktivních úplatků**. Navíc

¹ Stať byla v rozšířené podobě prezentována na konferenci EkF VŠB-TU v Ostravě v září 2005.

² Značně rozšířená definice vychází z J. S. Nye.

většinou kontrakt, licenci, privatizovaný majetek nezíská neefektivnější žadatel³. Úplatek je tedy neefektivní v tom smyslu, že jeho vymáhání vytváří bariéru, tj. zvyšuje počáteční náklady. Pokud firma výhodu získá, má často možnost přístupu k dotacím, monopolním ziskům nebo určité uvolněnosti díky zvýhodnění v oboru a úředníci, kteří úplatky požadují, uměle vytvářejí vzácnost. Navíc peníze vynaložené na úplatky by mohly být použity efektivnějším způsobem a neexistuje záruka, že se přidělení kontraktu bude řídit kritériem výše úplatku, ale např. nepotickými či cronyistickými vztahy apod.

Korupce také odrazuje od **inovací, zvyšuje rozdíly mezi firmami a podkopává konkurenci**. Úředníci i firmy dávají přednost jednání s lidmi, které znají; pokud obě strany využívají svých dobrých kontaktů, snižuje se i riziko odhalení korupce. Empirická evidence také ukazuje, že díky korupci se musí stále častěji vyjednávat s úřady a vládou. Jde o tzv. **time tax**, břemeno neefektivně stráveného času vyjednáváním s úředníky – např. z důvodu zajištění získané (i legální) výhody nebo ve snaze držet nově příchozí „soupeře-korumpující“ mimo hru. Častěji se jako příklad uvádí postranní platby, které urychlí proces rozhodování a schvalování (tzv. grease money), tj. zkrátí čas nutný k jednání pro žadatele, spotřebitele nebo podnikatele (tedy „kdo maže, ten jede“). Korupce také může vést ke **snížení kvality produktů a veřejných projektů**, zejména jsou-li upláceni úředníci, kteří provádějí kontrolu. Proto také dochází ke **snížení firemních prostředků na budoucí investice**. Zároveň to může firmy donutit věnovat se více korupčním aktivitám než produktivní činnosti, čímž vláda ztrácí daňové příjmy a stále méně subjektů bude platit vyšší daně v systému progresivního zdanění, což **může narušit poskytování veřejných statků a služeb**. Gray a Kaufmann také ukazují, že právě největší náklady nesou menší „nekorumpující“ podniky. Důsledkem korupce může být nárůst nelegálních aktivit a šedé ekonomiky.

Zvýšené transakční náklady

Korupční kontrakty nejsou oproti obvyklým smlouvám vymahatelné, protože nejsou zajištěné formálními vlastnickými právy – „prodávající“ směňuje zboží nebo služby, které nejsou jeho majetkem, a tudíž nemusí být zaručeno dodání zboží nebo služby. Neexistuje ani záruka, že daný úředník úplatek přijme nebo dodrží „smluvní“ podmínky. V obou případech nejsou korupční dohody vymahatelné nebo vymahatelnost existuje jen s vysokými transakčními náklady. Nezanedbatelnou položku také mohou tvořit náklady na další utajení korupčních aktivit. Nevymahatelnost dohod znamená **riziko nejistoty**, které omezuje další investice.

Korupce s sebou také přináší vyšší **náklady na kontrolu v jednotlivých hierarchických strukturách**. Bac rozlišuje korupci na externí (úplatky z vnějšku úřadu) a na interní (organizovaná korupce uvnitř úřadu) a analyzuje vztah korupce a hierarchických struktur, v níž jsou tři agenti a jeden principál (správce), který sám hierarchickou strukturu vytváří, navrhuje systém odměn pro supervisory (kontrolory) a také mzdy úředníkům (agentům) tak, aby minimalizoval náklady na cílovou úroveň korupce. Každý agent má pak dvojí volbu – úplatek přijmout nebo nikoli. Může dojít k těmto výsledkům: (1) bude-li externí korupce pod kontrolou, resp. na požadované cílové úrovni, riziko vnitřní korupce nezmizí a bude záležet na technice kontroly, základní mzdě agentů, výši potenciálních úplatků z vnitřní korupce; (2) zisk z vnitřní korupce je vyšší ve vyšších patrech a nižší v nižších patrech přímé hierarchie. Zde musí principál využít svého postavení jako nejvyššího člena kontroly na články nižší (včetně supervisorů) a minimalizovat tak přebytek způsobený koluzní smlouvou mezi supervisory;⁴ (3) v hierarchické struktuře, kde jeden supervisor kontroluje dva agenty, bude také záležet na technice kontroly. Jestliže je pravděpodobnost odhalení dostatečně velká, tj. je-li tato pravděpodobnost vyšší u dvou podřízených než u jednoho, je pro snižování externí korupce efektivnější plochá hierarchická struktura. Ačkoli dochází v ploché struktuře k vyšším úsporám z rozsahu, ve skutečnosti se

³ Na druhou stranu lze namítnout, že právě neefektivnější firma je schopna nabídnout nejvyšší úplatek.

⁴ Koluze v tomto smyslu znamená dohodu mezi podřízeným a nadřízeným, kdy podřízený za „povolení“, resp. toleranci určité míry korupce platí část z vybraných úplatků vyšším úrovním. Hlavním cílem koluze je zajistit si vyšší míru ochrany v rámci hierarchie.

zvýší předpokládaný přebytek z vnitřní korupce, který je závislý na způsobu odhalování (a její pravděpodobnosti) a tzv. nákladověziskové funkci.

Kapitálové toky, zahraniční obchod, přímé zahraniční investice a zahraniční pomoc

Úroveň korupce také do značné míry ovlivňuje toky zahraničního kapitálu. Dá se předpokládat, že se zvýšením úrovně korupce dojde k poklesu kapitálových toků do země, tedy ke kapitálovému odlivu. V tomto případě nebude záležet jen na reputaci bankovního sektoru a vlády. Spekulativní kapitál bude rychle ze země odplyvat, protože korupce zvyšuje riziko pro investory. Obdobné důsledky bude mít i korupce bující na vládní úrovni pro kapitál investovaný do vládních dluhových titulů. Zřejmě „nejmenší“ krátkodobé důsledky by ad hoc zvýšení korupce v zemi mělo na **přímé zahraniční investice (PZI)**, jejichž mobilita není tak vysoká. Zvýšení míry korupce bude pro podnikání v zemi přinášet další náklady, což v dlouhém období může mít vliv na pokles PZI či dokonce odchod investorů. Tento fakt může být zvláště závažný pro malé otevřené ekonomiky, kde PZI představují důležitou součást investic. Dá se očekávat, že díky náhlému vzrůstu korupce v zemi může dojít k velkým odlivům kapitálu ze země, finanční nerovnováze, devalvací měny či dokonce i finanční krizi. Lze také vysledovat tendenci, že úplatky jsou od zahraničních investorů v rámci PZI vyžadovány až ex post, např. u úvěrů, což může jednoznačně ovlivnit jejich výši. Také růst sazby firemní daně z příjmu o jeden procentní bod sniží příliv PZI až o 5 %, růst míry korupce o jeden stupeň podle CPI je spojen s poklesem jejich přílivu až o 16 %⁵. Země s vyšší mírou korupce vykazují zřetelnější zastoupení portfoliových investic a zahraničních bankovních úvěrů ve skladbě celkových kapitálových toků.⁶

Korupce v **mezinárodním obchodě** tvoří kapitolu samu pro sebe. Růst mezinárodního obchodu vytvořil mnoho příležitostí platit úplatky (často nazývané provizemi či odměnami – commissions). Společnosti, které zaplatí, mohou získat důležitý nebo lukrativní kontrakt. Výše úplatku je přímo úměrná důležitosti kontraktu. Např. francouzské společnosti zaplatily na úplatcích v zahraničí v roce 1994 téměř 10 mld. FRF a německé společnosti na úplatcích v zahraničí vydají ročně přes 3 mld. USD. Bylo by pošetilé tvrdit, že toto jsou výjimky. Naopak – odborníci odhadují, že jen při obchodu se zbraněmi minimálně 15 % z ceny těchto kontraktů jde do kapes někoho jiného jako „provize“. Velká část z takto utracených peněz (obecně ze všech úplatků) slouží pro udržení získaného kontraktu. Lze také vysledovat, že Belgie, Francie, Itálie, Nizozemsko a Jižní Korea mají konkurenční výhodu v zemích považovaných za zkorumpované a znevýhodněny jsou naopak Austrálie, Švédsko a Malajsie. Na základě toho se lze domnívat, že to souvisí s rozdílnou ochotou exportérů nabídnout úplatek a musíme tedy přiznat, že exportující země mají částečnou odpovědnost za úroveň korupce v partnerské zemi. To potvrzují i údaje z BPI, které zachycují korupční transakce v zahraničním obchodu (tj. „export“ korupce) a ukazují nakolik země při průniku na cizí trhy užívá korupčních praktik. Většinou platí, že vnitřně méně zkorumpované země neuplácí ani vně, a naopak, že zkorumpované uplácí i na zahraničních trzích. Poměrně překvapivě se ale chovají země jako Velká Británie a Německo – podle CPI je lze pokládat za země relativně čisté, ale při svých aktivitách v zahraničí se nezdřáhají uplácet. Lze předpokládat, že vysoká korupce bude nejvíce odrazovat firmy, které působí v oblasti hi-tech technologií.

Co se týče **zahraniční pomoci** dostávají zkorumpované země méně prostředků pomoci, ale tuto domněnku se nepodařilo jasně potvrdit. Příčinou bude zřejmě fakt, že na základě zkušeností z minulosti není pomoc poskytována většinou formou peněžních

⁵ V tomto ohledu je nutné uvést, že investoři si nevybírají finální zemi svých investic jen podle úrovně korupce, i když má tento faktor nezanedbatelný vliv. Navíc se různé druhy investic mohou značně lišit co do formy, účelu, nákladů a výnosů či rizik a jednostrannou závislost je obtížné vyhledat.

⁶ Důvod je jednoduchý – přímí zahraniční investoři musejí mnohem déle vyjednávat se státními úředníky a díky jejich dlouhodobější investici je jejich vyjednávací pozice slabší a činí je ex ante citlivější na míru korupce v zemi.

darů (které se nedostanou k těm, kterým byly určeny), ale formou přímé materiální pomoci zahraniční firmou.

Další ekonomické důsledky

- zvýšení cen v administrativě,
- snížení celkové částky určené na veřejné účely a odčerpávání vládních zdrojů,
- preference takových projektů, kde je možnost vzít/nabídnout úplatek oproti projektům lidského rozvoje (vzdělání, zdravotnictví, výzkum, vývoj atd.),
- poskytování některých nadbytečných služeb z veřejných rozpočtů na jedné straně a zanedbávání určitých veřejných služeb na straně druhé,
- zvýšení rozpočtové náročnosti,
- zkomplikování vládních procedur a regulací,
- rozšiřování byrokratického aparátu,
- nejrůznější druhy zpoždění,
- rozhodování na základě peněz a ne na základě lidských potřeb atd.,
- růst chudoby.

Negativní účinky na ekonomický růst

Ačkoli na růst působí mnoho faktorů (včetně výše zmiňovaných investic), může jej korupce vážně poškodit, zejména dostává-li se do stádia nekontrolovatelné systematické korupce. Existuje silná korelace mezi vývojem HDP na hlavu a korupcí, jak dokazuje většina studií. Panuje víceméně shoda, že korupce má na růst negativní dopad – zhoršení o jeden bod na škále 0 – 10 vede k poklesu HDP na hlavu až o 2 %.

Korupce tak vytlačuje produktivní investice a zpomaluje ekonomický růst, protože vysoké úplatky přispívají ke zvýhodnění rent-seekingu před investicemi nebo výrobou. Z tohoto pohledu může korupce živit sama sebe. Výsledkem všech výše uvedených faktorů bude **zpomalení investiční činnosti a ekonomického růstu**.

3. Neekonomické celospolečenské důsledky

Preferování nekompetentních úředníků a známostí a formování elit

Úředníci i firmy dávají přednost jednání s lidmi, které znají, a obě strany využívají svých dobrých kontaktů, čímž se do jisté míry snižuje i riziko odhalení korupce. To vede k formování určitých elit, „vyvolených“ úředníků i firem a korupce bude probíhat velmi skrytě, neveřejně, což může vést ke koncentraci a posílení klientelismu uvnitř a mezi těmito elitami.

Korupční vliv na ostatní členy administrativního aparátu

Ačkoli by se mohlo zdát, že je tento bod v rozporu s předchozím, není tomu tak – je nutné pouze rozlišit druh korupce. Zatímco předchozí závěry o formování elit splňují předpoklady pro tzv. velkou korupci, pro malou korupci je běžnější rozšiřování korupčního vlivu. Právě malá korupce má snahu se rychle šířit, tj. vytváří kolem sebe korupční klima díky silným korupčním vzorům a normám a závisí také na jejím rozsahu, tj. zda-li již funguje jako nový sociální systém (korupční kultura, korupční folklór) nebo byly-li teprve zaznamenány první známky korupční infekce. Navíc tam, kde existuje silná korupční kultura, se **snižuje ochota ke změně** a přijetí nápravy (tedy alespoň dokud nedosáhne kritické úrovně).

Politické důsledky korupce

Mezi ekonomickými a politickými důsledky a náklady korupce existuje rozdíl. Zatímco ekonomické jsou víceméně dobře kvantifikovatelné i v rámci krátkého časového horizontu, kvantifikace politických nákladů s sebou přináší určité obtíže. Hlavní potíží tkívá v tom, že politické náklady jsou velmi často **neurčité, rozplývají se do celé společnosti** a dají se pozorovat v **dlouhém horizontu**, protože oslabují **ochotu celé společ-**

nosti sama sebe reformovat, vytvořit otevřenější, důvěryhodnější, přístupnější a legitimní politické instituce a oslabuje potenciál anti-korupčních politik. V krátkém horizontu korupce odcizuje občany od vlády, politiků a politiky a od sebe navzájem. Jedním z nejcitelnějších důsledků je tvorba nevhodných nejen anti-korupčních politik, ale hospodářských politik vůbec, zaměřujících se pouze na krátkodobé cíle a rychlý efekt (prosperch) pouze pro určité skupiny či na konzervaci stávajícího systému a neschopnosti poskytnout jakoukoli jinou alternativu, resp. reformní program boje proti korupci.

Tabulka 3: Krátkodobé a dlouhodobé politické důsledky korupce

Krátkodobé politické důsledky	Dlouhodobé politické důsledky
<ul style="list-style-type: none"> • podkopání důvěry v politiku a ztráta kredibility • ohrožení systému veřejného řádu (zákony, kompromis, konsensus), • elitářství na politické scéně • nepředvídatelnost, zpomalení, prodražení a svévolnost oficiálních procedur • neochota přijmout nepopulární opatření, nutná pro další rozvoj • pouze krátkodobá institucionalizace určitých politických struktur a stran 	<ul style="list-style-type: none"> • narušení demokracie a společenského řádu • narušení nezávislosti občanů, politických a sociálních institucí • narušení veřejného řádu • tvorba duálních normativních struktur • neschopnost reformovat sebe sama

Pramen: Johnston, 1993, vlastní úpravy.

Ostatní společenské náklady a důsledky

- nejednoznačnost, neprůhlednost, zvýšení nejistoty, neefektivita a zpoždění,
- nerovnost a sociální dopady,
- vliv na demografický vývoj,
- vliv na vzdělanost a lidský kapitál,
- zvýšené transakční náklady,
- morální náklady,
- podkopání demokracie a tzv. good governance z důvodu:
 - rozvrácení základních práv, svobod a přirozeného řádu společnosti,
 - snížení transparentnosti,
 - manipulace volbami,
 - narušení principu rovného přístupu k vládním službám,
 - narušení konsenzu ve společnosti a možnost její destabilizace.

4. Závěr

Samotný fakt korupce má pro ekonomiku celou řadu negativních a neblahých následků. Korupce s sebou přináší ohromnou šíři důsledků, které berou v potaz nejen firmy při svých rozhodováních o investicích, ale které by měla brát vážně i vláda při formování svých hospodářských politik. Jedním z nejzávažnějších důsledků korupce je negativní vliv na investiční aktivitu a potažmo snížení tempa růstu tržeb a HDP, formování uzavřených elit a poškození tržního rozhodování a konkurence. Mimo to zatuhnutí rozhodovacích struktur konzervuje korupční status quo a neschopnost reformovat se v rámci „běžného chodu“ politiky, což bohužel platí nejen v nedemokratických zemích světa.